

Op het eerste gehoor

Wanneer de gemeente keer op keer geconfronteerd wordt met Jeremia's onheilspellende profetieën, kan er een zekere vermoeidheid gaan optreden: 'We weten het nu wel'. Het gaat immers om variaties op steeds hetzelfde thema, om een opeenhoping van oordeelsaankondigingen die oorspronkelijk waarschijnlijk met veel grotere tussenpozen werden uitgesproken door de profeet. Zeker op deze zondag kan de hernieuwde dreiging met een onverbidde-lijk oordeel zwaar op de maag komen te liggen. De naam *Zondag Laetare*, ontleend aan Jes. 66,10: 'Verheugt u met Jeruzalem en juicht over haar', staat in schril contrast met wat we lezen in Jer. 14,2: 'Juda treurt. . . het gejammer van Jeruzalem stijgt omhoog'. Wordt de vreugde van 'klein Pasen' zo niet al te zeer gedempt?

Opbouw van de pericop

Het gedeelte dat wordt ingeleid als 'hetgeen als woord des Heren tot Jeremia kwam met betrekking tot de grote droogte' (vs. 1) loopt door tot 15,4. Afwisselend is daarin sprake van het oordeel door hongers, geweld (zwaard en gevangenschap) en ziekte. Het wordt afgesloten met een beschuldigende verwijzing naar koning Manasse. Na het opschrift volgt een dramatische beschrijving van de genoemde droogte: iedereen lijdt eronder, van de rijke tot de arme, van de gratieuze hinde tot de taai ezel (vs. 2-6). Het volk klaagt zijn nood: men herkent in God niets meer van de vroegere helper in nood, de strijder voor Israël (vs. 7-9). God antwoordt dat Hij ongevoelig is voor dit beroep op zijn reputatie: bij Hem staat nu niet meer zijn goede naam voorop maar de ongerechtigheid van het volk (vs. 10-12). Ter verdediging van het volk wordt dan aangevoerd dat het misleid is door de profeten. Die hebben het volk altijd maar voorgespiegeld dat God aan zijn zijde was en zou blijven (vs. 13). Die profeten, die blijkbaar nooit verder kwamen dan het zingen van liederen als Ps. 46, worden betiteld als leugenprofeten bij wie de wens de vader van de profetie is. Zij en het volk dat aan hun lippen hing zullen de werkelijkheid die zij niet onder ogen durfden zien in alle hardheid aan den lijve ondergaan (vs. 14-16). Daarop volgt een klacht van de profeet over het lot van zijn radeloze en reddeloze volk (vs. 17-18). Het is een persoonlijke benadering van wat al in vs. 2-6 werd beschreven. Net zoals daar is het de inleiding op een klacht tot God over dit onheil, een hartstochtelijk beroep op zijn naam (vs. 19-22). Maar opnieuw is het antwoord negatief. En zoals de bede intenser was, zo is de afwijzing abrupter: de hoop die men nog dacht te kunnen putten uit het verleden wordt de grond ingeboord. Was het vroeger nog wel eens zo geweest dat

waar het volk tekort schoot God de hand over zijn hart streek vanwege middelaars als Mozes en Samuël, daar hoeft men nu niet meer op te rekenen (15,1-4).

Al met al is er een duidelijke symmetrische opbouw te onderkennen. De op-eenvolgende beschrijving van de ellende, klacht/gebed en oordeel in 14,2-12 wordt versterkt herhaald in 14,17-15,4. Daarmee komt er een accent te liggen op het middengedeelte (14,13-16), waarin de leugenprofetie aan de kaak wordt gesteld. Daar ligt de eigenlijke oorzaak van de ellende.

Enkele exegetische notities

De vertaling van vs. 7 in de Nieuwe Vertaling (NBG) is ongelukkig: 'Al getuigen onze ongerechtigheden tegen ons, Here, doe het om uws naams wil'. Wat Hij dan moet doen is niet duidelijk. Wat men met deze wanhoopskreet wilde zeggen is dat men hoopt dat God zal ingrijpen en niet aan de kant blijft staan, als een buitenstaander (vs. 8) of als een verbijsterd mens (vs. 9). Men kan dus beter vertalen met 'doe wat!' of, zoals in de Willibrordvertaling (KBS), 'treed op!'.

In vs. 17 stuifen we op het merkwaardige gegeven dat een persoonlijke reactie van Jeremia op het onheil dat zijn volk treft als een woord van God wordt ingeleid. In de Willibrordvertaling is deze inleiding weggelaten. Maar waarom zou dit verdriet over de teloorgang van Gods volk niet ook namens God kunnen zijn uitgesproken? Zou zo'n inleiding niet bedoeld zijn om aan te geven hoeveel pijn dit alles ook aan God doet? Hij is immers niet zomaar een vreemdeling voor Israël.

Waar het om gaat

Zoals al blijkt uit de opbouw, staat bij deze profetie naar aanleiding van Israël's onheil de manier waarop men vanuit het geloof op één en ander reageert centraal. De oppervlakkige heilsprediking, die alleen maar herhaalt wat altijd is gezegd en beloofd, wordt veroordeeld. Waar het om gaat is dat men de eigen wensen ondergeschikt durft te maken aan de wil van God. Juist op dit laatste punt is het mogelijk een verband te leggen met hetgeen in de kinder(neven)dienst ter sprake komt: Jezus' gebed in Getsemane. Daarbij kan dan met name aandacht worden besteed aan de verschillen in benadering van de benarde situatie: Jezus ziet deze in alle hardheid onder ogen, terwijl zijn discipelen er de ogen voor sluiten. Voor wie deze morgen het evangelie leest volgens het nieuwe lectionarium dient zich als vanzelf het thema van het middelaarschap aan als verbindend element (vgl. Jer. 15,1 met Joh. 3,16-17; zie daarvoor de notities onder de rubriek 'Als is gelezen' voor deze zondag).

13 maart 1988

zondaglezing:

Jeremia 14
Psalm: 95
Torah: Numeri 6,1-21

de zondag klassiek:

psalmwoord bij de intocht: Jes. 66,10-11
bij Ps. 122
bij de gaven en aan tafel: Ps. 135,3-6 en Ps. 122,3-4
epistel: Galaten 4,22 t/m 5, 1a
zondagslied: LB gezang 34 'Om Sions wil zwijg ik niet stil'
evangelie: Johannes 6,1-15

de zondag in het nieuwe lectionarium:

2 Kronieken 36,14-16, 19-23
Psalm 137 (R vs 6a)
Efeziërs 2,4-10
vers voor het evangelie: Joh. 3,10
Johannes 3,14-21
kleur: *rose*

zondagsschool en kinder(neven)dienst:

Marcus 14,22-52

thema van de week:

van 7 tot en met 13 maart:
Het uur is gekomen

school:

Matteüs 21,23-32
Matteüs 21,33-46
Matteüs 22,1-14

gebed:

(anglicaanse en lutherse traditie, vert. Naastepad)

God, Gij zijt machtig
om te redden en te verblijden,
zie toch hoe wij gebukt gaan
onder ons eigenhandig kwaad.
Wij bidden U:
richt ons op en troost ons,
geef ons verademing,
zodat wij U toezingen,
dankzeggen en lofprijzen,
omwille van Jezus Messias,
die onze weldoener is.

(Romeins missaal)

God,
door uw Woord brengt Gij
op wonderbare wijze
de verzoening van alle mensen met U
tot stand.
Geef dat uw volk zich
met grote toewijding en levendig geloof
voorbereidt op het komende Paasfeest.
Door onze Heer, Jezus Christus.

voorbede gevraagd

(Oecumenische gebedskalender)
voor Malawi

Vierde zondag in de Veertig dagen

(O)

Laetare – verheug je, Jeruzalem! (Jes. 66,10-11)

Over de liturgie

'Verheug je, Jeruzalem!' heet deze zondag. De lezing uit Jeremia zegt (14,2) 'Jeruzalem treurt. . .'. In alles is Jeremia 14 het negatief van de vreugdetonen die in de klassieke opzet vanouds op deze zondag klinken: géén vreugde voor de Godstad, géén brood uit de hemel op de aarde! Er daagt niets van een Vrolijk Paasfeest. Toch blijft het aangrijpende gebed in de vs. 19 t/m 22 dáár om vragen, – omdat de God van Mozes en Samuël ook anders bekend is dan zó woedend en zó afgesloten, en in Jezus en woedend en liefelijk bekend zal worden. Zingend Geloven nr. 6, het lied 'Waak op, verlaat ons niet, o Heer' is hier wel zeer toepasselijk.

Stad van vrede

Psalm 122

*Verheugt u met Jeruzalem samen,
stad van het recht, oord van de vrede.*

Vol vreugde hoorde ik anderen zeggen:
'Wij gaan naar het huis van de HEER'.

Zo staan dan ook wij, Jeruzalem,
met beide voeten in jouw poorten.

Jeruzalem, jij staat daar als een stad,
een bouwwerk, als eenheid gevoegd.

Daar trekken de stammen,
de stammen van de HEER naar toe,
om volgens oorschrift de Naam,
de Naam van de HEER te danken.

Ook staan daar de zetels van het recht,
de zetels van het huis van David.

Vraagt dan de vrede van Jeruzalem,
mogen wie jou liefhebben leven in vrede.

Vrede verblijf binnen jouw wallen,
men leve in vrede binnen jouw burchten.

Omwille van mijn broeders en zusters
wil ik nu zeggen: 'Vrede voor jou!'

Omwille van het huis van de HEER onze God
wens ik je toe: 'Het goede voor jou!'.

*Verheugt u met Jeruzalem samen,
stad van het recht, oord van de vrede.*

(N.A.S., a.w., p. 38)

Als is gelezen

Johannes 3,14-21

(E.B./K.S.)

Ter voorbereiding

Eigenlijk zou ieder, die over deze pericoop wil preken (vooropgesteld dat zij/hij enig gevoel voor muziek heeft; er schijnen lieden te zijn die dat écht niet hebben. . .) om te beginnen moeten luisteren naar Ernst Peppings 'Jesus und Nikodemus': 'also muss des Menschen Sohn erhöht werden', tonen in kruisvorm. Als men dat aandachtig luisterend door zich heen heeft laten gaan en in zich opgenomen, heeft men al de halve uitleg, zo niet méér dan de helft.

Terzijde, veel te weinig wordt er nog in onze eredienst gebruik gemaakt van het oude en recente erfgoed van de kerkmuziek en van de verkondigende kracht dáárvan. Maar hier zullen wij ons tot de woorden moeten beperken.

'Gelijk Mozes de slang in de woestijn verhoogd heeft'

Dit vs. 14 herinnert ons aan Num. 21. Daarin wordt beschreven hoe de Israëlieten leden onder een slangenplaag en hoe Mozes een koperen slang op een staaf omhoog stak. Alle lijdens aan slangebitten die in geloof opkeken naar die koperen slang werden weer gezond. De Targum Onkelos zegt: ze werden weer gezond 'als zij hun hart gericht hielden op de naam van het Woord van de Heer'. De slang is het symbool van de zonde. De koperen slang die in de lucht gestoken werd duidde de overwinning aan op de zonde. Tussen hemel en aarde dacht men het domein van de boze geesten – dáárheen werd de slang verwezen, op z'n plaats gewezen, op die stok opgetild in de lucht.

'Zó moet ook de Zoon des mensen verhoogd worden'

In Joh. 19,39 komen we Nikodemus weer tegen en hij heeft de woorden die Jezus tot hem gesproken heeft kennelijk verstaan. Want Jezus zegt niet dat Hij de eniggeboren Zoon is, die tot de mensen is gekomen, daar moet Nikodemus zelf achter komen. Maar Nikodemus heeft de Zoon des mensen verhoogd gezien. Kennelijk is hij erin geslaagd: in geloof op te zien naar wie als de Naam van het woord van de Heer aan het hout is gehangen, degene die de zonde van de mensheid op zich heeft genomen ('vervloekt is een ieder die aan het hout hangt'), de Zoon des mensen die zich vrijwillig begaf in het domein van de boze geesten, hangend tussen hemel en waarde, tot behoud van wie in Hem gelooft.

'Opdat de wereld door Hem behouden worde'

De woorden die Jezus volgens Joh. 3,16-17 tot Nikodemus richtte zijn de meest bekende en meest geliefde aanduiding van Jezus' middelaarschap: alleen door zijn toedoen worden wij, als wij ons gelovig aan Hem toevertrouwen, niet veroordeeld, maar krijgen wij eeuwig leven. Daarbij mag dan niet vergeten worden dat 'eeuwig leven' hier niet alleen verwijst naar het leven na de dood, maar ook een kwalificatie is van een gelovig en daardoor hoopvol en blijmoedig leven vóór de dood.

Wanneer men op deze zondag ook het aangegeven gedeelte uit het boek Jeremia leest, dan stuit men op de grote tegenstelling tussen de vertrouwde woorden van Joh. 3,16-17 en Jer. 15,1. De profeet houdt immers het volk voor dat het op geen enkele bemiddeling door wie dan ook meer hoeft te rekenen. Dezelfde harde woorden treffen we aan bij zijn tijdgenoot Ezechiël, al noemt die niet Samuël en Mozes, maar Noach, Daniël en Job. De boodschap is duidelijk: ieder zal zich moeten verantwoorden voor zijn eigen zonden.

Zijn deze teksten nu door Jezus' woorden achterhaald? Dat is zeker het geval als we daarmee bedoelen dat er voor ons geen andere middelaar kan zijn dan Jezus Christus. Aan de andere kant zijn dergelijke profetieën een blijvende waarschuwing. En wel tegen de steeds weer opduikende neiging het middelaarschap als een vanzelfsprekend gegeven te beschouwen. Alsof dat heel gewoon zou zijn, alsof men er rechten op zou kunnen laten gelden. In zo'n situatie moeten er wel harde woorden klinken, zoals die van Jeremia en Ezechiël. We kunnen ze misschien nog het beste vergelijken met wat in het Nieuwe Testament gezegd wordt over 'de zonde tegen de Heilige Geest'.

Bij Jeremia 17,1-18 (K.S.)

Opbouw van de pericoop

De eerste vier verzen wijzen op de onmiskenbare zonde van Juda, die hun hart en hun godsdienst heeft aangetast, en op het zware oordeel dat God om die reden heeft geveld. Als om aan te geven dat men toch beter had kunnen weten, volgt in vs. 5-8 een staaltje traditionele wijsheid, zoals we die ook vinden in de psalmen en de Spreuken: je bent wijs als je vertrouwt op God, want dan zal het je goed gaan. Wie op mensen of op het eigen hart vertrouwt komt bedrogen uit.

In het derde gedeelte (vs. 12-18) wordt één en ander concreet gemaakt. De tegenstelling waarvan in vs. 5-11 slechts in het algemeen sprake was wordt nu toegepast op Jeremia en zijn tegenstanders. Mogelijk is Jeremia daarbij de spreekbuis van een groep mensen die in het nauw zijn gedreven omdat zij trouw bleven aan God en daarom de samenleving waarvan zij deel uitmaakten bekritiseerden.

Enkele exegetische notities

De ernst van Juda's zonden wordt zeer beeldend omschreven in vs. 1. Men kan er zich niet meer vanaf maken door vergoelijkend te spreken over een ruwe bolster maar een blanke pit. Het hart zelf is aangetast door de zonde. Iets dergelijks wordt ook gezegd over de godsdienst. Ook die is door en door verdorven, tot de hoorns van het altaar aan toe. En daaraan was nu juist de laatste hoop verbonden. Want wie vervolgd werd kon zich het vege lijf redden door die hoorns te grijpen. En bij het ritueel van de verzoening werd juist dit deel van het altaar besprenkeld met offerbloed.

Wanneer men meer dan één vertaling gebruikt, ontdekt men dat het begin van vs. 2 verschillend wordt vertaald: 'als een gedenkteken tegen hen' (Nieuwe vertaling, NBG), 'Hun zonen denken alleen aan hun altaren' (Willibrordvertaling, KBS). Deze laatste volgt de hebreeuwse tekst en heeft de voorkeur. Dat hier ook de kinderen betrokken worden in de beschuldiging tegen Juda moet men zien als een verzwarende van de aanklacht: niet alleen in hun hart en in hun godsdienst, maar ook in hun nageslacht werkt de zonde door.

De heilige plaatsen van het heidendom, 'onder elke groene boom en op de hoge heuvels' (vs. 2) zijn typerend voor de aard van de gewraakte godsdienst. Deze sluit aan bij natuurlijke gegevenheden, bij de overweldigende en fascinerende natuur. De machtige orde die de mensen niet naar hun hand kunnen zetten, wordt door hen vereerd. Tegenover de heilige plaatsen van het heidendom staat in deze tekst de 'troon der heerlijkheid, vanouds verheven, plaats van ons heiligdom' (vs. 12). Geen natuurlijke gegevenheid, maar de plaats die God zich verkoos.

De uitdrukking 'vlees tot zijn arm stellen' (vs. 5) is wat duister. Men begrijpt hem pas goed als bedacht wordt dat het hier om de tegenstelling tot het vertrouwen op God gaat. In het Oude Testament is vaak sprake van Gods sterke of uitgestrekte arm waarmee Hij zijn volk te hulp komt. Daarentegen gaat het hier om een arm van vlees, namelijk van een mens. De vergelijking in vs. 11 van de onrechtvaardige rijke met een veldhoen brengt de uitleggers in de nodige problemen. De bewering dat de rijke bij het vergaren van andermans bezit op een veldhoen lijkt, is nog te begrijpen. Dat het slecht met zulke rijken zal aflopen, heeft echter geen duidelijke parallel met het leven van een veldhoen. Beter lijkt het daarom beide beweringen los van elkaar te zien: de vergelijking met een veldhoen dient slechts ter aanduiding van de rijke. Dat is waarschijnlijk al beledigend genoeg.

De algemene wijsheden in vs. 5-11 lijken misplaatst binnen het kader van de hoogst actuele profetie van Jeremia. Wellicht zullen de eerste hoorders er echter wel degelijk spanning in hebben gevoeld, omdat men deze spreken associeerde met de heersers van hun tijd. Zo is het aannemelijk dat men bij de beeldspraak van de kale struik tegenover de groene boom dacht aan koning Sedekia. De profeet Ezechiël spreekt op vergelijkbare wijze over hem (Ezech. 16,5-10). In vs. 11 zou het kunnen gaan om een toespel op koning Jojachin, die in Jer. 22,13 meer direkt beschuldigd wordt van het onrechtmatig vergaren van bezit. De uitdagende woorden aan het adres van God in vs. 15 zijn een schoolvoorbeeld van een vloek die een mens over zich afroept.

Op zondag Judica

In dit bijbelgedeelte wordt uitgegaan van de aloude opvattingen over het onrecht dat haast als vanzelf gestraft wordt. Bovendien is er sprake van een zeer duidelijk onderscheid tussen goed en kwaad. Onze eigen levenservaring leert ons in beide gevallen doorgaans anders. Maar juist wie ten diepste beseft hoezeer de traditionele opvattingen over het recht dat zichzelf beloont tekort schieten, zal zich aangesproken weten door de verrassende wending die we aantreffen in het boek Jeremia. Naast het vernietigende oordeel in 17,1 over Juda vinden we de belofte van een nieuw verbond met Juda (31,31; zie de aantekeningen hierover in de rubriek 'Als is gelezen'). En alsof het niet door het bederf van de zonde was aangetast, schrijft God nu zijn wet in het hart van de mens. Het één lijkt het ander uit te sluiten. Hier schieten onze ideeën over recht tekort. Eisen stellen of narekenen is hier misplaatst.

20 maart 1988

zondagslezing:

Jeremia 17,1-18

Psalm: 96

Torah: Numeri 6,22 t/m 7,47

de zondag klassiek:

psalmwoord bij de intocht: Ps. 43,1-2
bij de gaven en aan tafel: Ps. 119,17,107
en Joh. 12,24-25

epistel: Hebreëen 9, 11-15

zondagslied: LB gezang 178, ZJ 372

'Jezus, om uw lijden groot'
evangelie: Johannes 8,46-59

de zondag in het nieuwe lectionarium:

Jeremia 31,31-34

Psalm 51 (R vs 12a)

Hebreëen 5,7-9

vers voor het evangelie: Joh. 12,26
Johannes 12,20-33

kleur: paars

zondagsschool en kinder(neven)dienst:

Marcus 14,53-72

thema van de week:

van 14 tot en met 20 maart:
Doe mij recht

school:

Matteüs 25,1-13

Matteüs 25,14-30

Matteüs 25,31-46

gebed:

(Book of Common Prayer, oudkatholieke en lutherse traditie)

Wij vragen U,
almachtige God,
zie in genade neer op
uw gemeente;
regeer met uw mildheid
het lichaam,
bewaak met uw dienstbaarheid
de geest.
Door Jezus Christus,
onze Heer.

(uit het vlaams gemeenschapsmissaal)

God onze Vader,
Schepper van alle leven,
als Gij U afkeert zijn wij verloren.
Keer U tot ons
en wek ons uit de dood
tot het leven dat eeuwig
duren zal
door Jezus Christus,
onze Heer.

(Romeins missaal)

Heer onze God,
uit liefde tot de wereld
heeft uw Zoon
zich aan de dood overgeleverd.
Wij bidden U:
geef ons uw hulp om,
naar zijn voorbeeld,
blijmoedig een leven van liefde te leiden.
Door onze Heer, Jezus Christus.

voorbereiding gevraagd

(Oecumenische gebedskalender)
voor Namibië

Vijfde zondag in de Veertig dagen

(O)

Als is gelezen

Judica – doe mij recht o God! (Ps. 43, 1-2)

Joh. 12,20-33

(K.S.)

Over de liturgie

Ook Jeremia 17,1-18 eindigt weer met een hartstochtelijk gebed (vs. 12-18), dat wel 'moet' komen na de keiharde woorden over Juda in Jeremia en de Judeeërs in de evangelielezing uit Johannes 8. Het gebed lijkt sprekend op de aanhef van deze zondag: doe mij recht, o God! – de Messias in de mond gelegd. Steeds meer begint Jezus op Jeremia te lijken. Valt de aandacht daarmee niet meer op de gemeente die zich voorbereidt op of bij herhaling oefent in het Paasbestaan? Als een gemeente niets te lijden heeft, dan is het inderdaad alleen Christus die een kruis draagt; de 'compositie' van deze zondag veronderstelt echter een kerk die met Christus lijdt en sterft (en op opstanding hoopt), en zo'n vervolgte kerk kan het zeker met Jeremia en Jezus meébidden: doe mij recht, o God!

Roep om recht

Doe mij dan recht, o God, kom voor mij op en doe mij ontkomen aan spot en bedrog.

Gij zijt toch mijn toevlucht,
verwerp mij dan niet,
waarom krijgt mijn leven
de kleur van de rouw?

De druk van de vijand verdraag ik niet meer,
ik doe een beroep op uw hulp.

Zend dan uw licht en uw trouw op mijn weg,
om mij te leiden naar U die ik zoek.

Zodat ik uw heilige woning zal zien,
uw altaar, uw schuilplaats voor mij.

Dan zal ik zingen met heilig plezier,
met feest en muziek U bedanken.

*Doe mij dan recht, o God, en bevrijd mij
van de mens die bedriegt en benauwt.*

*Waarom zo bedroefd en waarom zo opstandig,
wie wacht op zijn God zal Hem zien!*

(N.A.S. a.w., blz. 47)

De belofte aan het joodse volk van een nieuw verbond in Jer. 31, 31 heeft in de christelijke kerk gefunctioneerd als argument voor de afrekening met het oude verbond (van de Sinaï). Hierbij beroept men zich op Paulus (2 Kor. 3). Dit uit zich in de karakterisering van het eerste deel van de bijbel als Oude Testament (latijn voor 'verbond') tegenover het nieuwe. Het O.T. functioneert dan meestal slechts als illustratiemateriaal. Bij de hoofdlezing van 'De eerste dag' gaat dat heel anders.

Jer. 31,31-34 roept vooral twee vragen op: wat is het verschil van het nieuwe verbond met het vorige (n.b. er wordt niet gesproken van een (ver)oud(erd) verbond), en: wanneer zal dat nieuwe verbond ingaan? Is het terecht dat het in het N.T. direct is toegepast op Jezus Christus (bijvoorbeeld in 2 Kor. 3,2-5)? De belofte, zoals die in Jer. 31 staat, is gericht tot Israël en Juda (vs. 32), maar is eigenlijk al ouder en was oorspronkelijk alleen bestemd voor Israël (vs.33). We hebben hier dus te maken met een actuele herinterpretatie van een oude profetie, die was bestemd voor de in 722 v. Chr. gedeporteerde Noord-Israëlieten. Die is nu toegepast in een soortgelijke situatie in 587. Het woord van God behoudt zijn geldigheid. Ook in de totale wanhoop in de ballingschap. God blijft trouw. Dat is ook de kern van deze belofte. Er is geen sprake van een verouderd verbond. Het gaat om de verbondstrouw van God aan zijn volk. De ontrouw van Israël en Juda had geleid tot ballingschap. Voor hen was er weinig meer te verwachten. Ze zijn immers getekend door de zonde: 'De zonde van Juda staat geschreven met ijzeren stift, gegrift met diamanten spits in de tafel van hun hart' (Jer. 17,1). Maar God bewaart de band en schept nieuwe mensen met een nieuw hart (vgl. voor dezelfde beeldspraak Ex. 11, 19; 36, 26; Ps. 51, 12).

Het gaat hier dus om het houden van het verbond, om de mogelijkheden van de mensen. De inhoud staat niet ter discussie. Jeremia gaat gewoon uit van de Torah, als invulling van het verbond. Bij de vraag wanneer dit alles zal gebeuren, moet gezegd worden dat Jer. 31 de terugkeer van de ballingschap beoogt. Die heeft inderdaad plaatsgevonden. Maar deze nieuwe gemeenschap met God is uitgebleven.

Voor de eerste christenen wordt de verwerkelijking hiervan gevonden in Jezus van Nazaret. In Hem leefde de wil van God, de Vader (Joh. 4,34; Luc. 22,42). Maar de vervulling is anders dan verwacht. Het blijft klaarblijkelijk beperkt tot Jezus Christus. Wat is er uiteindelijk veranderd. Is er wel iets nieuws? Dat is de vraag die de joden aan ons christenen voorhouden: wat is er te zien van het gepreke heil? Dat is ook de vraag waarmee men zit in Joh. 12. Hoe kan de lang verwachte Christus, die God en mens bijeenbrengt, nu weggaan. Hij zou toch in eeuwigheid blijven? (Joh. 12,34).

Zo zitten ook de mensen aan wie de brief van de Hebreëen is geschreven met gevoelens van desillusie. Op allerlei manieren moet hun nu duidelijk gemaakt worden, dat er met Jezus Christus wel degelijk een definitieve verandering is ingetreden. Hij was weliswaar in bepaalde opzichten ook maar een mens met al zijn zwakheden (Hebr. 5,1-3,7). Maar toch is Hij 'oorzaak van eeuwig heil' geworden (vs. 9).

Om dit duidelijk te maken wordt het beslissende werk van Jezus afgezet tegen de onvolmaakte cultische eredienst, die immers steeds herhaald moet worden (Hebr. 10). Nu heeft Jezus de priesterlijke taak van het onderhouden van de relatie met God voor eens en voor altijd overgenomen, als de hogepriester. Daarmee is het eerste verbond van de Sinaï wel verouderd (Hebr. 8,13). Heeft het O.T. dan toch geen waarde meer op zich? Of slechts als illustratie (Hebr. 9,9)? Dezelfde brief heeft het antwoord: 'Het woord Gods (d.i. voor de schrijver het O.T.) is levend en krachtig' (4,12). Slechts met de onzekerheid moet het gedaan zijn. Geen dodelijke angst, maar leven door de Geest (vgl. 2 Kor. 3,6). Hoewel de spanning, de onvervulde belofte, blijft, is er de zekerheid van de continuïteit in God, in Jezus Christus. Vanuit de vergeving der zonden (Jer. 31,34) mag men met een gerust hart leren hoe men leeft in relatie met God (vgl. Deut. 8,1-3, wat mogelijk op de achtergrond staat van Hebr. 4,12).

Op het eerste gehoor

De pericoop voor deze zondag is vrij duidelijk en overzichtelijk: een heldere vergelijking met het werk van de pottenbakker en een niet mis te verstane uiteenzetting over het onbegrijpelijke van Israëls zonden. Wie let op mogelijke verbanden met de tijd van het kerkelijk jaar zal zeker getroffen worden door de vermelding van de snode plannen tegen de profeet. Een vergelijking met het lijden van Jezus Christus ligt voor de hand.

Opbouw van de pericoop

Strikt genomen gaat het alleen in vs. 2-6 over de pottenbakker en over hoe zijn werkwijze overeenkomt met die van God. Er zijn twee punten van vergelijking. Het éne betreft Gods mogelijkheden: net zoals de pottenbakker in staat is de leem naar zijn hand te zetten, zo heeft God zijn volk in de hand. Men kan hierbij denken aan wat eerder ter sprake kwam naar aanleiding van Jer. 17,1: het hart waarin de zonde onuitwisbaar staat gegrift maakt God tot bewaarplaats van zijn wet (Jer. 31,34). Het andere punt van vergelijking betreft de hoop voor Israël: net zoals een mislukte pot omgevormd kan worden tot een beter werkstuk, zo is er hoop voor het volk dat teloor gegaan is in de ballingschap. Aan deze vergelijking wordt een betoog vastgeknoopt over hoe God omspringt met de volken (vs. 7-10). Het gaat dus niet meer alleen over Israël. Een ander verschil is dat waar het eerder ging om leem dat willoos is in de handen van de pottenbakker, er nu sprake is van een interactie tussen God en de volken: op kwaad volgt straf, op bekering volgt berouw over dat plan tot straf en zo voort. Op deze manier ontstaat er een voortdurende afwisseling van afbreken en weer opbouwen (vgl. ook Jer. 12,12-17). En dat was nu juist ook kenmerkend voor het werk waartoe Jeremia was geroepen. God stelde hem 'over de volken en de koninkrijken om uit te rukken en af te breken, om te verdelgen en te verwoesten, om te bouwen en te planten' (Jer. 1,10).

In vs. 11-17 gaat het dan weer over Juda. Dat wordt als het ware uit de volken opgelicht en gevraagd zich te bekeren. Maar nu is er van de dynamiek in het voorafgaande opeens niets meer over. Bij Juda is geen enkele verandering mogelijk. Men geeft het zelf toe: hun boze hart is verstokt (vs. 12; vgl. 17,1). In vs. 13-15 wordt deze zonde beschreven als een onmogelijke mogelijkheid. Haast als vanzelf roepen zij door hun zonde het oordeel over zich af (vs. 16-17). Na hetgeen over deze dingen is gezegd in vs. 7-10 behoeft dat in deze profetie verder weinig toelichting. In plaats van berouw te tonen keert men zich tegen de profeet (vs. 18). Ze zijn niet bang voor hem. Voor zijn woord hebben ze dat van een andere

profeet. Jeremia had dat zelf ook al eerder tegenover God aangevoerd (14,13) en in Jer. 28 vinden we een beschrijving van een dramatische confrontatie met een andere profeet, Chananja, die het tegenovergestelde beweert van wat Jeremia te zeggen had in Gods naam. En tegenover Jeremia's wijsheid, zoals hij die onder meer ventileerde in 17,5-11, stelt men zijn eigen wijsheid. Evenmin is men onder de indruk van Jeremia's kritiek op de eredienst (vgl. 17,1 en 18,15) zolang er nog gewijde priesters zijn die de gelovigen voorgaan in het onderhouden van de traditionele cultische handelingen.

Enkele exegetisch notities

De aan de natuur ontleende beeldspraak in vs. 14 is op enkele punten moeilijk te begrijpen. De Nieuwe Vertaling (NBG) volgt vrij letterlijk de hebreeuwse tekst: 'Wijkt ooit van de rotsen der berghellingen de Libanon-sneeuw?'. In de Willibrordvertaling (KBS) is daarvan gemaakt: 'De stenen op het veld, de sneeuw op de Libanon verdwijnen die ooit?' Hoe dit ook zij, het punt van vergelijking is duidelijk: in de natuur zijn er tal van vaststaande, onveranderlijke feiten waarneembaar. Net zo onveranderlijk zou Israël's trouw aan zijn God hebben moeten zijn. Vreemd genoeg is dat niet het geval geweest.

In vs. 18 wordt, al is het dan in een bedenkelijke context, door de tegenstanders van de profeet een interessante opsomming gegeven van de wijze waarop God zich via mensen openbaart. Men zou hier kunnen spreken van een oudtestamentische lijst van charismata: de aanwijzing of het onderricht (letterlijk: *torah*) via de priester, de raad via de wijze en het woord via de profeet. Gods openbaring geschiedt in vele en verschillende gestalten.

Op Palm- en Passiezondag

Er zijn duidelijke overeenkomsten tussen het lot van Jeremia en dat van Jezus. Beide krijgen zij te lijden onder de weerstand van de zich bedreigd voelende gevestigde orde. Vooral ook in Jer. 18,18 zien we hoe het hier gaat om een kwestie van woord tegen woord. Het is niet zo dat men grof geweld gebruikt om het eigen ongelijk te verhullen. De tegenargumenten zijn immers o zo redelijk en lijken bovendien geheel in de lijn van de traditie te staan. Daarom vertrouwt men erop dat het wapen van de tong afdoende zal zijn. (Zie verder de notities in de rubriek 'Als is gelezen').

27 maart 1988

zondaglezing:

Jeremia 18,1-18
Psalm: 97
Torah: Numeri 7,48-89 en/of 8

de zondag klassiek:

psalmwoord bij de intocht: Ps. 22,20-22 (of Ps. 24)
bij de gaven en aan tafel: Ps. 69,21-22 en Mat. 26,42
epistel: Fil. 2,5-11
zondagslied: LB gezang 121 'God lof! nu is gekomen'
evangelie: Johannes 12,12-24

de zondag in het nieuwe lectionarium:

Jesaja 50,4-7
Psalm 22 (R vs 2a)
Filippenzen 2, 6-11
vers voor het evangelie: Fil. 2,8-9
Marcus 11,1-10 en 14,1 t/m 15,47

kleur: rood of paars

zondagsschool en kinder(neven)dienst:

Marcus 15,1-20

thema van de week:

van 21 tot en met 27 maart:
Zo ben Ik er

school:

Het Pascha
Matteüs 26,17-29
Het Heilig Avondmaal

gebed:

(hele westerse traditie)

Almachtige eeuwige God,
om aan de mensen
een voorbeeld te geven van nederigheid
hebt Gij gewild
dat onze Verlosser
mens werd zoals wij
en de dood onderging aan het kruis.
Geef dat wij ter harte nemen
wat zijn lijden ons te zeggen heeft
en deel hebben
aan zijn verrijzenis.
Door onze Heer, Jezus Christus.

(Huub Oosterhuis, *Bid om vrede*)

Heer God
Gij hebt
uw Zoon de wereld ingezonden
met geen andere zekerheid
dan dat Hij lijden moest
en sterven zou
Hij heeft zijn zending volbracht
ten einde toe,
en zo is Hij
voor ons geworden
een bron van leven en van vreugde.
Wij bidden U
maak onze vreugde volkomen
en laat het zichtbaar worden
dat Hij leeft,
hier in ons midden
overal op aarde.

voorbede gevraagd

(Oecumenische gebedskalender)
voor Botswana

Zesde en laatste zondag in de Veertig dagen (O)

Palm- en Passiezondag

Over de liturgie

Geen Palmpaasvreugde in de lezing uit Jeremia 18! Een laatste waarschuwing, een in de wind geslagen waarschuwing, met het plan om de dwarse profeet de mond te snoeren: een 'Passion' zet in! Maar dan ook een echte, die geen kans geeft om te denken dat het anderen zijn dan wijzelf die de Christus kruisigen, maar zingt 'Ich bin's, ich sollte büßen. . .' Deze hele vastentijd krijgen we voortdurend een zeer onthullende spiegel voorgehouden.

Om vernieuwing

Houd intocht, Heer, in uw gemeente die haar roeping zo dikwijls verloochent; maak haar tot een huis van verzoening, een schuilplaats voor kleinen en groten, een werkplaats van vrede en recht, een voorhof van ruimte en rust.

Houd intocht, Heer, in de warrige wereld die zo vol zit met bazen en bonzen, maar zo leeg is aan geest en gevoel; geef haar toch niet prijs aan zichzelf, maar vernieuw het gezicht van de aarde door de glans van de Heilige Geest.

Houd intocht, Heer, in de levens van mensen die zwaar, al te zwaar worden beproefd en die bezwijken onder hun lasten; geef hun de moed om hun weg te vervolgen, schenk hun verlichting van wat hen benauwt en laat hen toch nieuwe kansen ontdekken.

Vernieuw de toekomst van zo velen die leven in angst, tyrannie en terreur: in Afghanistan en in Chili, in Cambodja en in El Salvador, in Libanon, Nicaragua en Zuid-Afrika, mensen van U in een wereld van macht.

Vernieuw ook de levenszin van zo velen die vlak om ons heen wordt vernederd, en maak onszelf vindigrijk in de wegen die tot een nieuwe samenleving leiden, waarin niet langer de ene mens het slachtoffer is van de andere mens.

(N.A.S., a.w., p. 60)

Als is gelezen

Marcus 11,1-10 en 14,1-15,47

(K.S./D.M.)

Palmzondag

Over de afbakening van de pericoop waarin Marcus het verhaal van Jezus' intocht vertelt bestaat verschil van mening. De nieuwe vertaling het NBG rekent v.11 tot de volgende pericoop, de Statenvertaling en ook de Willibrordvertaling (KBS) zien het als de afsluiting van het voorafgaande. Dat laatste ligt ook wel voor de hand, omdat de tijds- en plaatsaanduiding in v.12 een duidelijke markering zijn voor het begin van een nieuw gedeelte.

Dat veel exegeten toch geneigd zijn v.11 los te zien van het verhaal van de intocht heeft te maken met het feit dat het in zekere zin een anti-climax is: massaal toegejuicht was Jezus naar Jeruzalem gekomen, maar in stilte, slechts begeleid door de discipelen verlaat hij de stad. Deze tegenstelling is echter wel kenmerkend. In het begin gaat alles 'volgens het boekje': de intocht wordt geschilderd als de vervulling van Zach. 9,9. En Jezus' messiaanse gezag wordt ook zonder meer erkend. Zijn woord is genoeg om een kostbaar rijdier los te krijgen.

Vervolgens lijkt er echter wat fout te gaan. Weliswaar houden de omstanders zich ook aan oude vertrouwde woorden in wat zij Jezus toeroepen. Maar zijn deze woorden hier op hun plaats? We staan hier voor een probleem waarop we ook stuiten bij de lezing van Jer. 18. Zeker als het om vertrouwde woorden gaat is het niet eenvoudig te onderkennen welk woord er op zijn plaats is en welk niet. Moeilijker nog is het open te staan voor de mogelijkheid dat nieuwe woorden de plaats van oude woorden innemen.

Bij al zijn lijden werd Jezus misschien nog wel het meest getroffen door wat in Jer. 18 het wapen van de tong wordt genoemd: door hen die zijn woorden verkeerd uitlegden of misbruikten en vooral ook door woorden als van Petrus: 'Ik ken Hem niet'.

Passiezondag

De opbouw van de laatste hoofdstukken van het evangelie in enkele lijnen geschetst:

14, 1-11 de vrouw, die zalft met het oog op zijn begrafenissen

14, 12-16 de eerste dag, het nachtverblijf

17-31 toen het laat geworden was, het pascha

14, 35-52 Gethsemane, dit uur

14, 53-72 de aula van de hogepriester

15, 1-20 de aula van Pilatus

15, 21-32 Golgotha, het uur van zijn kruisiging

15, 33-41 de zesde tot negende ure, de dood van het lam

42-47 toen het laat geworden was, het nachtverblijf

16, 1-8 de vrouwen die willen zalven

De Zoon des mensen gaat heen gelijk geschreven staat, horen wij in 14, 21 (vgl. Marc. 1, 2 en 9, 13). Nadat Jezus zijn eigen positie en die van zijn volgelingen duidelijk heeft gemaakt met woorden van de profeet Zacharia (Marc. 14, 27) en Ps. 52 (Marc. 14, 34), wordt de rest van hoofdstuk 14 gedomineerd door Ps. 110 en vervolgens hoofdstuk 15 door Ps. 22. Deze twee psalmen leggen elkaar en het gebeuren in wisselwerking uit. Zoals deze twee psalmen staan ook de hogepriester en Pilatus tegenover elkaar en zeggen waar het op staat, wat er gebeurt. De hogepriester spreekt uit: Messias (en Ps. 110 legt uit: dus koning der wereld, priester der volkeren). Pilatus spreekt uit: koning der joden (en Ps. 22 legt uit: dus lijdende knecht). Als Messias der volkeren, wordt Hij bij de Godslasteraars ingedeeld en als *Koning der joden* bij de terroristen. Aan het kruis komen beide getuigenissen tezamen en wordt Hij gelasterd als Messias, Koning van Israël (15,32). Dit is de enige keer, dat in Marcus' evangelie de naam Israël klinkt (behalve N.B.! Marc. 12,29). Hier, aan deze mens, die waarlijk een Zoon Gods was (15,39), wordt Israël zichtbaar en komen joden en heidenen tezamen.